

Horváth Jenő

Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947)

A Szaharában járt utazók elmondása szerint a nagy homokviharakban néhány nap alatt szinte a felismerhetetlenségig átalakul a korábban megszokott táj: átrendeződnek a dombok és a völgyek, a homok azonban ugyanaz marad, és az emberek folytatják a megszokott életüket. Képletesen ilyen az ország története is.

Líbia fiatal állam, újkori története tulajdonképpen csak az olasz–török háborúval, olasz gyarmattá válásával kezdődött el (1911–1912). A nevét is az olaszoktól kapta, 1934-ben.¹ Az olasz gyarmati korszak a faszizmus afrikai világháborús vereségével de facto 1943-ban véget ért (az 1947. évi párizsi békeszerződéssel de jure is). 1943 és 1949 között brit és francia katonai igazgatás alá került az ország, majd 1951 végéig ENSZ-gyámsága alá. A függetlenné vált Líbia történetének első szakaszát I. Idrisz királysága alatt (1951–1969) élte át, majd a Kadhafi² által fémjelzett korszak következett, 2011. február közepéig. Kadhafi rendszerét az „arab tavasz” és a külföldi beavatkozás elsöpörte: új szakasz kezdődött Líbia történetében, napjaink története.³ Ez a dolgozat ennek a százéves történetnek az első korszakát, az olasz gyarmati korszakot tekinti át – röviden, vázlatosan.

Visszapillantás a régmúltba

A mai Líbia területén történekről szóló legkorábbi források az ókori görögöktől származnak, akik hajóikkal útban mai spanyol partok felé, vagy onnan haza, kikötöttek

¹ 1934-ben az olaszok egyesítették az addigi tripolitániai és kireneikai kormányzóságot. Az 1934 előtti időszakban a 'Líbia' fogalom alatt Tripolitania és Kireneika értendő.

² Kadhafi és a többi líbiai és arab személy, város, szervezet stb. nevét a leginkább elterjedt magyar átírásban használom.

³ Líbia történetének nemzetközi szakirodalmi viszonylag terjedelmes. Magyarul azonban még nem jelent meg történeti monográfia az országról, nagyobb lélegzetű tanulmány sem. Az ország történetéről elsősorban az Afrikáról és az arab világról szóló művek alfejezeteiben olvashatunk. Benke József: *Az arabok története*. Kossuth, Budapest, 1987.; Diószegi István, Harsányi Iván, Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet. III. k. 1945–1995. Európán kívüli országok*. Korona, Budapest, 1997. A Líbiáról szóló alfejezet szerzője Benkes Mihály.; J. Nagy László: *Az arab országok története a XIX–XX. században*. Eötvös, Budapest, 1997.; Kende István (szerk.): *A fejlődő országok lexikona*. Akadémiai, Budapest, 1973.; Rostoványi Zsolt: *Mit kell tudni az iszlámról?* Kossuth, Budapest, 1983.; Salgó László, Balogh András: *A gyarmati rendszer története 1870–1955*. Kossuth, Budapest, 1980.

a líbiai partokon, ivóvízért, élelemért, vagy csak pihenni. A Kr.e. VI. században állandó kereskedelmi telepeket is létesítettek, mint például majd a római korban nagyvárossá fejlődő Leptis Magnát. A mai Tunézia területén fekvő Karthágó fölemelkedésével Líbiai nyugati része karthágói fennhatóság alá került, majd a pún háborúkban győztes Róma hódította meg. A rómaiak Líbiát Africa provinciájuk részeként igazgatták. Az említett Leptis Magna nagy jelentőségre és gazdagságra tett szert, lakossága Julius Caesar korában 100 000 körül lehetett, Traianus császár uralkodása idején kolónia rangra emelkedett; a város híres szülötte, Septimius Severus császár pedig ius italicumot adományozott Leptis Magnának. A nomád támadások miatt a város III. században hanyatlásnak indult, a vandálok 455. évi támadása után pedig egész Líbia már csak a Kelet-Római Birodalom a perifériája.

Az arabok a bizánciakat a VII. század közepére kiszorították Líbiából, Tripoli lett a térség új központja. Az ország közel kilencszáz évig arab uralom alatt állt, de az arabok számára nem számított központi térségnek, csak az összeköttetést biztosította a tunéziai, marokkói és spanyolországi arab centrumok felé. Az arab uralom máig tartó és meghatározó öröksége maradt a nyelv és az iszlamizáció.

A XVI. század közepén az oszmán törökök hódították meg a mai Líbia területét. (Kireneikát 1517-ben, Tripolitániát 1551-ben, Fezzánt 1577–1578-ban). Azt követően Líbia három és fél évszázadon át az Oszmán Birodalomhoz tartozott. A törökök három vilajetet alakítottak ki: az Egyiptom melletti, keleti tengerparton Kireneikát, a nyugati országrész tengerpartján Tripolitániát, a déli sivatagos, szavannás részen pedig Fezzánt. A tartományoknak vajmi kevés közük volt egymáshoz: Kireneika inkább hasonlított a szomszédos Egyiptomhoz, mint Tripolitániához; Tripolitánia pedig inkább a Maghreb-térséghez, mint sem a Markes-térséghez; Fezzán pedig egyikhez sem, hiszen a sivatagi és a tengerparti Líbia ma is két külön világ. A tartományok élén helyi uralkodók (emírek) álltak, akik a birodalom hanyatlásával és a birodalmi centralizáció gyengülésével önállósodtak. A török hódoltság a XIX. század második felére szinte szimbolikussá vált, elsősorban a szultánnak fizetett évi adó formájában jelent meg. Az „önállóság” nem járt együtt az európaihoz hasonló nemzeti, vagy legalább regionális öntudat kialakulásával, még a két tengerparti tartományban sem. Valamiféle összetartozás-érzés az iszlám és a törzsi kötelékek alapján mégis mutatkozott. Az iszlám vallási összekötő kapcsot jelentett az emberek között, természetéből eredően azonban nem hordozott magában sem területi centralizációt, sem politikai kohéziót teremtő erőt. A hatalmas, túlnyomó részében terméketlen területen élő, csekély számú, elsősorban nomád pásztorkodó lakosság, egymástól távoli, leginkább családi kis közösségeket alkotott, amelyek között jóformán alig voltak kapcsolatok, a városok sem képeztek nagyobb területre kiterjedő kapcsolatrendszert, hiszen a két tengerparti tartományi székhely, Tripoli és Bengázi lakossága sem sokkal haladta meg a húszezret.⁴

⁴ Líbia oszmán uralom alatti történetének rövid áttekintését lásd Wandewalle, Dirk: *Storia della Libia contemporanea*. Salerno, Róma, 2007. 23–35.

Forrás: Unia, Marco: *L'Italia conquistata la Libia è solo un scatellone di sabbia*. In: <http://www.storiain.net/arret/num80/artic3.asp>

Líbia olasz elfoglalása az olasz török–háborúban (1911–1912)

Az olasz államok egyesítése, az olasz nemzetállam megteremtése a többi nagy európai államhoz képest később történt (1861-ben kiáltották ki az Olasz Királyságot), a megkésettiségből eredően Olaszország kimaradt az európai gyarmatosításnak az 1870-es években kezdődött nagy hullámából. Már a vége felé járt a „scramble for Africa” is, amikor Olaszország megpróbált bekapcsolódni abba. Bismarck találó megállapítása szerint az olaszoknak ugyanolyan nagy az étvágya a gyarmatosításra, mint az angoloknak és a franciáknak, csak rosszak a fogaik. Az első nagyobb gyarmatszerző vállalkozásnál az olasz hadsereget csúfos kudarc érte Aduánál a mezítlábas etiópokkal szemben (1896), miközben az Olaszországhoz sokkal közelebb eső afrikai parton berendezkedtek a britek Egyiptomban, a franciák pedig Algériában. A századfordulótól kibontakozott rohamos ipari növekedés nyomán azonban Olaszország megizmosodott, az olasz gazdasági, katonai és politikai kormányzó körök számára könnyen meghódíthatónak ígérkezett az olasz partokhoz közeli, Olaszországnál hatszor

nagyobb, XX. század elején azonban alig több mint félmilliónyi népességű Líbia. A hatalmas területnek az Oszmán Birodalomtól, „Európa beteg emberétől” való elragadása azt ígérte Rómának, hogy elfelejtődik az aduai vereség szégyene és – Mussolini későbbi szóhasználatával élve – Itália helyet szerez magának „a Nap alatt”.

A korszak nemcsak termetre legnagyobb olasz liberális politikusa, Giovanni Giolitti, a sokszoros miniszterelnök tulajdonképpen nem tartotta sokra a gyarmatosítást, mindenekelőtt az ország gazdasági, szociális és politikai modernizációján dolgozott (éppen az általános választójog bevezetésére készülődött), 1911 nyarán mégis beadta a derekát: úgy döntött, hogy feladja a nacionalista hullámmal való szembeszegülését. Külügyminisztere, Antonio di San Giuliano előterjesztése alapján, amit a király, III. Viktor Emánuel is habozás nélkül támogatott, hármásban döntöttek a líbiai gyarmati vállalkozás elindításáról, az Oszmán Birodalom elleni háborúról.⁵

Addigra a háború diplomáciai előkészítése befejeződött. Az Osztrák–Magyar Monarchiával és a Német Császársággal 1882-ben megkötött és többször megújított titkos hármasszövetség biztosította Berlin és Bécs támogatását. Róma titkos megegyezésre jutott Párizssal is: az egyezkedés szerint Franciaország hozzájárult, hogy Olaszország Líbiában terjeszkedjék (Róma cserében elismerte Franciaország marokkói érdekeit). Londonnal is megszületett az egyezés: a királyi flotta nem akadályozza az olaszokat a Földközi-tengeren az Oszmán Birodalommal történő összeütközés esetén, ha továbbra is használhatja majd a líbiai kikötőket. Szentpétervárnak pedig megígérték az olaszok, hogy jóindulatúan tiszteletben tartják az orosz igényeket a Dardanelláknál és a Boszporusznál, Oroszország viszont elismerte Olaszország érdekeit Líbiában.⁶ Vagyis, Róma sikeresen elszigetelnie az Oszmán Birodalmat, amely sehonnan sem számíthatott támogatásra, s amelynek akkorra már nem maradt ereje még balkáni pozícióinak a tartására sem. A líbiai vállalkozásra felkészült az olasz hadsereg is: a flotta készen állt a 35 000 főnyi expedíciós hadsereg (létszáma majd százezerre növekszik a háború alatt) átszállítására, még a néhány aeroplánt számláló hadirepülőgép-egység is összeállt.⁷

⁵ Gioglia, Luigi – Grassi, Fabio: *Il colonialismo italiano da Adua all'impero*. Laterza, Róma–Bari, 1993.; Labanca, Nicola: *Oltremare. Storia dell'espansione coloniale italiana*. Mulino, Bologna, 2002.; Pavone, Claudio – D'Angiolini, Piero – Carocci, Guido (szerk.): *Dalle carte di Giovanni Giolitti, quarant'anni di politica italiana*, III. k. Feltrinelli, Milánó, 1962. 52–56.; Vigezzi, Brunello: *L'Italia unita e le sfide della politica estera. Dal Risorgimento alla Repubblica*. Unicopli, Milánó, 1997. 83–103.

⁶ Bosworth, Richard J.: *La politica estera dell'Italia giolittiana*. Riuniti, Róma, 1985.; Brogan, Denis W.: *Storia della Francia moderna*. II. k. La Nuova Italia, Firenze, 1965.; Decleva, Enrico: *Da Adua a Sarajevo. La politica estera italiana e la Francia. 1896–1914*. Laterza, Bari, 1971.; Serra, Enrico: *L'intesa mediterranea del 1902. Una fase risolutiva dei rapporti italo-inglesi*. Giuffré, Milánó, 1957.; Mammarella, Giuseppe – Cacace, Paolo: *La politica estera dell'Italia. Dallo Stato unitario ai nostri giorni*. Laterza, Róma–Bari, 2010. 56–58.; Kis Aladár: *Olaszország története 1748–1968*. Akadémiai, Budapest, 1975. 119.

⁷ Colarizi, Simona: *Storia del novecento italiano. Cent'anni di entusiasmo, di paure, di speranza*. Rizzoli, Milánó, 2001. 46.

Az Olaszország számára nagyhatalommá válást ígérő, rövid, könnyű háború kilátása – azt sulykolta a szervezett propaganda, hogy ilyen lesz a háború – feltüzeltelte a közvéleményt: soha nem látott méreteket öltött a nacionalista és háborúpárti lelkesedés. A líbiai háborúban érdekelt bankok és nagyipar holdudvaraiba tartozó nagy napilapok szinte Eldorádóként festették le a valaha a Római Birodalomhoz tartozó több mint 1700 km tengerparttal rendelkező Líbiát. Az ugrásszerűen megnövekedett példányszámú nacionalista orgánumok az olasz virtust, férfiasságot, hősiességet egyenesen azonosították a háborúpártisággal.⁸ Még a szocialista mozgalom soraiban is teret nyert a nacionalista, gyarmatosító hangulat. Igaz, az Olasz Szocialista Párt nagy többsége kitartott a II. Internacionálé antimilitarista és háborúellenes tradíciói mellett, egy kisebbség azonban beállt a háborúpártiak közé.⁹ Háborúpártivá vált a „forradalmi szindikalisták” egy része,¹⁰ a katolikus szervezetekben is visszhangra talált a háborús propaganda.¹¹ A néplapok azt ígérték a legszegényebb agrárproletár tömegeknek, hogy földhöz jutnak Afrikában.¹²

Giolitti miniszterelnök Racconigiban, a királyi kastélyban számolt be III. Viktor Emánuel királynak a háborús előkészületekről (1911. szeptember 17.). A király beleegyezését adta a háború elindításával kapcsolatos további lépésekhez.¹³ Szeptember 28-án a Fényes Porta megkapta a nemzetközi jogban példátlanul cinikus és elfogadhatatlan olasz ultimátumot, amely körtönfalazás nélkül felszólította, hogy ürítse ki és adja át Olaszországnak Tripolitániát és Kireneikát. Giolitti az ultimátumhoz és a hadüzenethez meg sem kérte a nyári szabadságon levő parlament hozzájárulását. Akkoriban és később is, gyakran így jártak(nak) el a kormányzatok. Az ultimátumot a szultán elutasította.

Az olasz expedíciós hadsereg Tripoli előtt felsorakozott hajóinak ágyúi október 3-án kezdték bombázni a város Vörös Erődjét, a flotta másik része pedig Bengázi erődítéseit.

⁸ Részletesen lásd Gaeta, Franco: *Nazionalismo italiano*. Esi, Nápoly, 1965.; Molinelli, Raffaele: *Per una storia del nazionalismo italiano*. Aralia, Urbino, 1966.; Perfetti, Francesco: *Il movimento nazionalista in Italia (1903–1914)*, Bonacci, Roma, 1984.; Are, Giuseppe: *La scoperta dell'imperialismo: il dibattito nella cultura italiana del primo Novecento*. Edizioni Lavoro, Róma, 1985.

⁹ Az Olasz Szocialista Pártnak a líbiai háborúhoz való viszonyáról részletesen lásd Degli Innocenti, Maurizio: *Il socialismo italiano e la guerra di Libia*. Riuniti, Róma, 1976. 1911–1912-ben a fiatal Mussolini az antimilitarista, háborúellenes irányzat radikális szószólójaként emelkedik párt központi napilapjának, az *Avanti!*-nak a főszerkesztői székébe. Mussoliniról lásd De Felice, Renzo: *Mussolini. Il rivoluzionario. 1883–1920*. Einaudi, Torino, 1963. A nemzetközi szocialista mozgalomban a líbiai háborúkapcsán kialakult vitákról és a háború hatásairól Jemnitz János: *A háború veszélye és a II. Internacionálé (1911–1914)*. Akadémiai, Budapest, 1966.

¹⁰ Antonioli, Maurizio: *Azione diretta e organizzazione operaia: sindacalismo rivoluzionario e anarchismo tra la fine dell'Ottocento e il fascismo*. Lacaíta, Manduria–Róma, 1990.

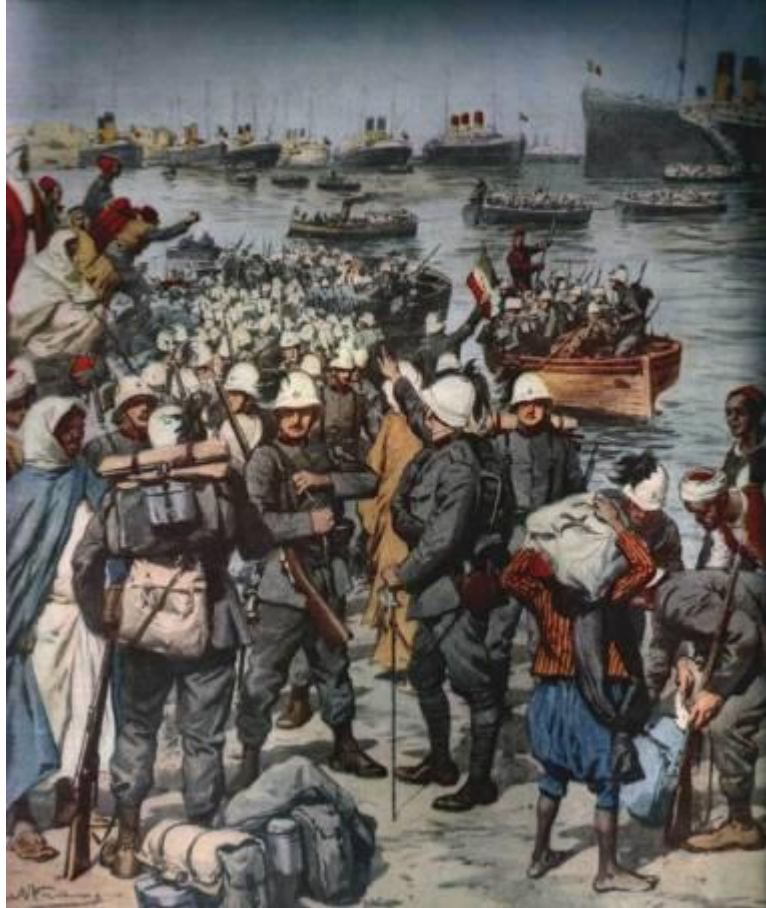
¹¹ Ganapini, Luigi: *Il nazionalismo cattolico. I cattolici e la politica estera in Italia dal 1871 al 1914*. Laterza, Bari, 1970.; Malgeri, Francesco: *La guerra libica*. Edizioni di storia e letteratura, Róma, 1970.

¹² Colarizi 2001, 47.

¹³ Pavone 1962, 52–56.

Október 5-én szálltak partra az első olasz egységek, két nappal később a két líbiai török tartomány székhelye olasz kézre került. A kisszámú török helyőrség (Tripolitániában mindössze 7000 katonája) több helyütt makacsul védekezett ugyan, az olasz túlerőt azonban nem tudta föltartóztatni.¹⁴

Forrás: *Corriere della sera*. In

http://www.cinquantamila.it/sfogliatore/sfogliatore.html?sfogliatore.php&inizio=3&subject=colonialism_o6

A háború első napjaiban az európai közvélemény Olaszország iránti lanyha szimpátiával fogadta az eseményeket, majd október vége felé ellenefordult, amint megérkeztek az első hírek arról, hogy Tripoli közelében az olaszok durva megtorlást alkalmaztak az ellenük felkelt berber lakossággal szemben, miután a törökök mellett segédc csapatokként szolgáló arab egységek ellenállás közben megölték mintegy négyszáz olasz katonát.¹⁵

Gyorsan kiderült, hogy a háború egyáltalán nem olyan könnyű és dicsőséges, mint ahogy az előkészültek hónapjaiban az olasz háborúpárti propaganda ígérte. A háború első hónapja után (november 5.) III. Viktor Emánuel király – mégis és máris –

¹⁴ A líbiai háború történetéről a frissebb feldolgozások közül lásd – Romano, Sergio: *La quarta sponda: la guerra di Libia 1911–1912*. TEA, Milánó, 2005.

¹⁵ Rochat, Giorgio: *Il colonialismo italiano*. Loescher, Torino, 1973. 80-87.

dekrétumban jelentette be Tripolitánia és Kireneika olasz anektálását, amit a szultán magától értetődően nem vett tudomásul. Valójában az olaszok akkor még csak a két líbiai „nagyvárost” és a tengerpart néhány nagyobb helységét tartották ellenőrzésük alatt, nem nagyon távolodtak el a flotta hajóágyúinak védőtűzétől. A rohamosan növekvő létszámú olasz expedíciós hadsereg egyre több nehézséggel találta magát szemben a nagykiterjedésű úttalan országban. A török tisztek által irányított arab segédcsapatok gerillataktikát alkalmaztak, a lakosság az olasz várakozásokkal ellentétben csak kevés helyen fogadta felszabadítóként az olasz hadsereget, ellenkezőleg makacsul szembefordult az „iszlám ellenségeivel”.¹⁶ A néhány hétre tervezett kolonialista vállalkozás mindinkább döntő csaták nélküli, elhúzódó háborúvá változott.

Az olaszok 1912 tavaszán hadműveleteik súlypontját áttették az Égei- és a Földközi-tengerre, ahol sikeresebbnek is bizonyultak. Júniusban olasz–török titkos béketárgyalások is kezdődtek, amelyek hamarosan felgyorsultak, mert a Portának súlyos nehézségei támadtan, annak nyomán hogy a balkáni államok összefogtak a töröknek a félszigetről való kiűzésére és kirobbant az első balkán háború (október 8.).¹⁷

A szorult helyzetbe került Oszmán Birodalom és Olaszország képviselői 1912. október 18-án Lausanne-ban aláírták a békeszerződést, amely szerint a szultán de facto lemond a líbiai tartományok fölötti fennhatóságáról, kivonja a hadseregét és a hivatalnokait Líbiából, azonban de jure nem ismeri el az ország szuverenitásának az olasz korona alá kerülését, és kalifa tisztséget is betöltő szultán megtartja a líbiai muszlimok fölötti vallási felsőbbbségét.¹⁸ Végső soron Olaszország elérte a célját: Líbia formálisan is olasz kézre került. A győzelemnek azonban az európai hatalmak hasonló kolonialista háborúhoz képest nagy ára volt: 3431 olasz katonahalott (közülük mintegy kétezen különbözőféle betegségekben haltak meg), a háborús kiadások meghaladták az egymilliárd lírát.¹⁹

Az olasz foglalás nemzetközi elismerése könnyen és gyorsan lezajlott. 1912. december 5-én Olaszország, Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia (1914. évi lejárta előtt) Bécsben megújította a hármas szövetséget. A titkos szerződés függelékében a két közép-európai hatalom elismerte Tripolitánia és Kireneika olasz szuverenitás alá kerülését is. Rómának a líbiai változás orosz, francia, brit elismerésére sem kellett sokáig várnia.

Libia kolonizációja (1912–1940)

A líbiai hódítást Olaszországban nem követte zajos ünneplés. A pártok és a közvéleményt egyre lanyhuló érdeklődése mellett a parlament gyorsan ratifikálta a

¹⁶ Romano 2005.

¹⁷ Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada (1789–1939)*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994. 227–229.

¹⁸ A békeszerződés szövegét lásd <http://cronologia.leonardo.it/storia/a1911ee.htm>

¹⁹ Mammarella – Cacace 2010, 60.

Portával kötött békeszerződést, felállítottak egy gyarmati ügyekkel foglalkozó minisztériumot (1912. november 20.), igazán azonban a kormányzat jóformán hozzá sem kezdett a frissen szerzett gyarmaton való berendezkedéshez. Az újságok első lapjait mindinkább az első balkán háború befejezéséről, majd a másodiknak a kirobbanásáról szóló hírek foglalták el, ősztől pedig az általános választójog bevezetése nyomán a választási küzdelem. 1914 nyarától pedig, amikor kirobbant a „nagy háború” az ország szinte elfelejtette Líbiát. Olaszország hadba lépése után (1915 nyár) meg minden katonára az Alpokban volt szükség, az Osztrák–Magyar Monarchiával és a Németországgal vívott háborúban.

Sem a kormánynak, sem a hadseregnek, sem a gyarmatügyi minisztériumnak nem volt igazán elképzelése – még kevésbé pénze –, hogy valamit is kezdjen Líbiával, amelyről gyorsan kiderült, hogy nem új Eldorádó. Ellenkezőleg, akik ott jártak, tapasztalhatták, hogy mennyire igaza volt Hérodotosznak, hogy nincs ott más, csak homok. Ráadásul a lakosság ellenszenvé, ellenségessége csöppet sem enyhült a „hitetlen” hódítókkal szemben. Annyit megtett Róma, hogy felállította a tripolitániai és a kireneikai kormányzóságot, átmenetileg Giovanni Ameglio tábornokot kinevezte kormányzónak mindkét tartomány élére (1913–1919), s lényegében rá és a gyarmatügyi minisztériumra bízta, hogy mit tesznek. Ameglio tábornok kezdetben a katonai megoldásokat próbálkozott, majd „szövetségeseket” keresett a bennszülöttek között. Mindegyik kísérlet kevés sikerrel járt. A világháború kitörése után a kormányzó új katonákat nem kapott, még meg is csappant a líbiai erők létszáma az osztrák és a német frontra való átvezénylések következtében. A líbiai törzsi viszonyokat kezdetben nem ismerő olaszok számára csalódást hozott a bennszülött „főnökkel való politizálás” kísérlete, valamint a törzsi ellentétek kihasználásának másutt rendszerint sikeresen alkalmazott módszere is, ugyanis a líbiai törzsi és etnikai viszonyok egészen sajátosak voltak. Még ma is, a nagyobb törzsek mellett száznál is több törzs létezik, a törzseknek nem voltak állandó, kialakult törzsi területei, a hatalmas országban leopárdfoltokra emlékeztet az elhelyezkedésük, nem alakultak ki közöttük szövetségek, hiányoztak a hűbéri vagy egyéb függőségi viszonyok. Egy-egy „főnökkel” kötött megállapodás legtöbbször másnapra már semmit sem ért. Az olasz hatóságoknak végül is leginkább a városi arab, zsidó, görög kereskedő családokkal sikerült valamiféle egymás mellett élést kialakítaniuk, elsősorban Tripoliban. Ameglio tábornok így a két tartomány fővárosában és azok környékén vonta össze erőit, az ország nagy részét sorsára hagyta.²⁰

1918 októberében, amikor az Oszmán Birodalom letette a fegyvert az antant előtt, a győztesek biztosították a világháborúban immár nagyhatalmi státust szerzett Olaszországot, hogy betartják a londoni szerződésben (1915) rögzített ígéretüket a Líbia fölötti olasz szuverenitás megerősítéséről. A lausanne-i békekonferencián (1922. november–1923. március) az Oszmán Birodalom romjain született kemalista Törökország is elfogadta Líbia olasz birtokba kerülését.

Eközben az olaszok a világháború alattihoz képest valamelyest nagyobb erőkkel láttak hozzá líbiai gyarmatuk megszervezéséhez. (A 'megszervezés' kifejezés még ezekben az

²⁰ Rochat 1973, 65–68.

években is igencsak viszonylagosan értendő, hiszen hogyan is tudott volna Róma valamelyest is koncepciózus „építkezést” vezényelni a liberális kormányzati rendszer válságának, a fasizmus hatalomra jutásának előestéjén? Annyi azért történt, hogy a két líbiai tartomány élére külön-külön kormányzó került (továbbra is katonák), akik kivételesen maradtak egy-egy évnél hosszabb ideig Tripoliban, illetve Kireneikában. A gyarmatosítás az olasz kormányzat számára még mindig katonai feladatként jelent meg. A lassan növekvő számú katonai erők a tengerparti sáv pacifikálása összpontosítottak, ezt a fölművelésre és legeltetésre többé-kevésbé alkalmas területet igyekeztek „megtisztítani” a „lázdóktól”.

A fasizmus hatalomra jutását (1922. október) követően sem változott meg alapvetően a helyzet, hiszen Mussolini még évekig elsősorban hatalma megtartásával és konszolidálásával volt elfoglalva. Líbia „újra-elfoglalásának” az első nagyobb olasz sikere mégis ekkor született: az 1921 nyarán Tripolitánia kormányzójává kinevezett pénzember, Giuseppe Volpi²¹ a maga ország részében, a rendkívüli állapot bevezetésével 1924-re nagyjából „pacifikálta” a tartományt. Ahogy az anyaországban stabilizálódott a fasiszta rendszer (1925–1926) még inkább szaporodtak Líbiában az olasz katonai akciók. A kolonizáció „eredményeinek” megismerése a Duce 1926-ban ellátogatott Líbiába.

Az ország keleti felében azonban még évekig tartott a fegyveres ellenállás, amelynek a szenúzi „szekta”/”rend”, a szenúszija volt a legerősebb szervezett ereje. Az európai fogalmakkal nehezen leírható „testvériség” Szaid Mohamed Ibn Ali asz-Szenusziról (1790–1835) kapta a nevét. Szenúszij algériai berber muszlim volt, aki Fezben, Mekkában és Kairóban tanult. Vallási közösségét Egyiptomban szervezte meg, majd a közösség a súlypontja áttolódott Kireneikába, ahol több „kolostort” alapított. Közülük a Dzsarabub-oázisban levő vált a szenúszij „mozgalom” központjává. Később Mohamed el-Mahdi lett a mozgalom vezetője (1859–1900), aki mintegy száz derviscsoportra támaszkodva erős és ütőképes katonai-vallási szervezetet hozott létre. A szenúsziták a muszlimok soraiban elkülönült, mélyen vallásos, aszkéta, konzervatív, harcias, szélsőséges irányzatot képeztek, tikos szervezetük révén biztosították a szenúszijta „nemesség” uralmát a „rendjükhöz” nem tartozó muszlimok fölött. Küzdöttek az oszmán-török fennhatóság ellen, majd szembefordultak az olasz gyarmatosítókkal.²²

A líbiai „lázdók” gerilla-harcmodort alkalmaztak, legfeljebb néhány száz harcosból álló csapataik váratlan támadásaikkal nagy veszteségeket okoztak a sokkal nagyobb és jobban felfegyverzett olasz erőknek. Rendszerint éjszaka támadtak, hajnalra eltűntek, visszavonultak a sivatagba. Megjelenésük kiszámíthatatlan volt, összeverődtek a támadó akciókra, majd szétszéledtek. A gerilla harcmodor azonban gyorsan veszített a hatékonyságából, ahogy az olasz csapatok a rádiótechnika segítségével megbízható

²¹ Volpi pályájáról az újabb munkák közül lásd Romano, Sergio: *Giuseppe Volpi. Industria e finanza fra Giolitti e Mussolini*. Marsilio, Velence, 2011.

²² Részletesen lásd Evans-Pritchard, Edward E.: *The Sanusi of Cyrenaica*. Clarendon Press, London–Oxford, 1949. Az alapművek számító könyv olasz fordítása: *Colonialismo e resistenza religiosa nell’Africa settentrionale. I Senussi di Cirenaica*. Edizioni del Prisma, Catania, 1979.

összeköttetés tudtak létesíteni egymással, a repülés biztonságossá válásával pedig a pilóták könnyen megtalálták és „levadászták” a sivatagi harcosokat.²³

Végül 1930–1931-ben Rodolfo Graziani tábornok, Kireneika alkormányzója (1930–1934) brutálisan befejezte Kireneika „megtisztítását” is a lázadóktól. 1931. szeptember

16-án nyilvánosan kivégezték az ellenállás vezérét, „A Sivtag Oroszlánját”, Omar al-Mukhtart.²⁴ Az ország leigázása mérhetetlen szenvedést okozott a líbiai népnek. A „lázadókat” keresve, üldözve az olasz katonák a feldúlták az oázisokat, elfoglalták a kutakat, a lakosságot nagy területekről gyalogosan messzi táborokba tereltették. A kivégzések, az éhség, a szomjúság, a hosszú menetelések következtében az ország népessége megtizedelődött, Kireneikában ez arány meghaladta az egyharmadot is.²⁵

Forrás:

http://www.google.hu/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d8/Omar_Mukhtar_13.jpg/220px-Omar_Mukhtar_13.jpg

A kireneikai és fezzáni fegyveres ellenállás megtörése után, az 1930-as évek első harmadától már olasz telepesek is érkeztek Líbiába, elsősorban parasztok, a „túlnépesedett”, az olasz kivándorlás centrumait képező Szicíliából, Calabriából, Basilicatából, Venetóból. Egyenként, de inkább családosan, földnélküli szegényparasztok ezrei, majd évenként akár tízezen is. A fasiszta kivándorlási és népesedési politika („demográfiai csata”) nyomán a líbiai olasz gyarmatosítás mindinkább agrárgyarmatosítássá változott. 1939-ben mintegy 110 000 olasz élt Líbiában, az összlakosság (876.000) közel 13 százaléka. Túlnyomó többségük a Tripolihoz és Bengázihoz közeli tengerparti sávban telepedett le. Egy részük földet és telepes házat is kapott. Az időközben két város lakossága egyenként több mint százezresre növekedett, és azokban az olaszok aránya elérte az egyharmadot.²⁶ A

²³ Részletesen lásd az egyik repülőtszert emlékiratait Biani, Vincenzo: *Ali sul deserto*. Bemporad, Firenze, 1934. (A repülésügyi miniszter, Italo Balbo előszavával.)

²⁴ Omar al-Mukhtar felakasztását – a líbiaiak „okulására” – húszezer ember előtt hajtották végre. A Líbia függetlenné válása után Omar al-Mukhtart a nemzeti hősként tisztelik Líbiában. Életéről, szerepéről részletesen lásd Santarelli, Enzo – Rochat, Giorgio – Rainero, Romain – Goglia, Luigi: *Omar al-Mukhtar e la riconquista fascista della Libia*. Marzorati, Milánó, 1981. Graziani tábornok részletesen beszámolt az eseményről és líbiai éveiről az emlékirataiban. Graziani, Rodolfo: *Cirenaica pacificata*. Mondadori, Milánó, 1934.; Uő.: *Pace romana in Libia*. Mondadori, Milánó, 1937.

²⁵ Salerno, Eric: *Genocidio in Libia. Le atrocità nascoste dell'avventura coloniale (1911–1931)*, SugarCo, Milánó, 1979. Az olasz gyarmatosítás líbiai áldozatainak számát az 1969-es forradalom után a kormányzat a lakosság felére becsülte, Kadhafi többször is 750 000 áldozatról beszélt. A számokról lásd Rochat 1973, 99–101.; Vandewalle 2007. 43.

²⁶ *Guida Breve d'Italia*. C.T.I., Róma, 1939.

Líbiába irányuló olasz emigráció számszerű adatait nézve azonban nem szabad elfeledkezni arról, hogy a kivándorlás hagyományos irányain lényegében ezekben az években sem változtak meg, aki tehette továbbra sokkal inkább az Egyesült Államokban vagy Franciaországban kereste a boldogulást, mintsem Líbiában.

A fasiszta Olaszország számára Líbia jelentőségének növekedését mutatta, hogy Mussolini 1934-ben az egyik „fővezérét”, a pilótateljesítményei alapján világhírnevet szerzett Italo Balbót nevezte ki Líbia kormányzójává.²⁷ Balbo mérnököket, építészeket, munkásokat hozott magával, akik a fasiszta építészeti kánonnak megfelelő stílusban látványos középületeket, iskolákat, kórházakat, utakat, vasutat, repülőtereket építettek. Ezekben az években alakult ki az ország ma használatos 'Líbia' elnevezése is. 1934-ben ugyanis Róma Líbia elnevezéssel egyesítette Tripolitániát, Kireneikát és Fezzánt. Líbiát Balbo kormányzósága alatt sem a rengő búzatáblák és gyümölcsöskertek jellemezték ugyan, mint ahogy a fasiszta filmhíradókban mutatták, a sivatagi ország azonban mégiscsak megmozdult a modernizáció irányába. Jelentősek voltak az infrastrukturális beruházások (kutakat fúrtak az ivóvíz ellátás érdekében, 1937-ben elkészült a Tunéziától Egyiptomig vezető tengerparti aszfaltburkolatú országút, amit magától értetődően a Duce avatott föl).

A líbiai lakosság számára az olasz gyarmatosítók berendezkedése összességében a nyomasztó érzéseket keltett. Napszámosként munkát találhattak ugyan az építkezéseken és telepes birtokokon, azonban a szó legszorosabb értelemben éhbérért. Kívül rekedtek, pontosabban: szisztematikusan kizárták őket a haladás és az országukba érkezett beruházások esetleges jótékony következményeiből. Másodrendű embereknek számítottak, kimozdították őket megszokott életmódjukból, állataikkal nem tudtak vándorolni a hagyományos legelőkre, százezrek kerültek a szó szoros értelmében vett létbizonytalanságba, sokaknak csak az olasz segélyek segítettek az életben maradásban.²⁸

Időközben az etiópiai háború (1935–1936) elvonta Róma figyelmét Líbiáról, majd éppen Etiópia meghódítása nyomán, 1938-tól ismét nagyobb fontosságot kapott az ország, immár az Olasz Birodalom megszervezésének napirendre kerülése kapcsán. Az olasz fasiszták korábban is beszéltek Nagy-Olaszországról, az Olasz Birodalom megteremtéséről. 1938-ban gyakorlati, államszervezeti és közigazgatási szinten is elkezdődött ennek kialakítása. Balbo a római terveknek megfelelően rendeletet adott ki Líbia „intenzív demográfiai kolonizációjáról”, amelyben egyebek mellett elírta évente 20 000 telepes áthozatalát Líbiába, hogy a század közepére a líbiai olaszok száma érje el a félmilliót, az 1960-as évekre pedig az egymilliót, „hogy Líbiát politikai,

²⁷ Balbo az 1920-as évek második felének, az 1930-as évek elejének pilóta-sztárjai közé tartozott. Repülőrajának élén először repült át kötelékben az Alpok fölött. Második híres repülőteli teljesítménye (szintén egy repülőkötelék élén) az Olaszország–Latin-Amerika–Észak-Amerika–Olaszország körút megtétele volt. Balbo líbiai megbízatása előtt a repülésügyi miniszteri tisztséget töltötte be. 1940-ben „repülőszerencsétlenség áldozata lett” – Tobruk fölött tévedésből lelőtte az olasz légvédelem. Segrè, Claudio G.: *Italo Balbo. Una vita fascista*. Mulino, Bologna, 2000.

²⁸ Vandewalle 2007, 46–47.

közigazgatási és etnikai tekintetben Olaszország negyedik tengerpartjává alakítsuk át”.²⁹

A hosszútávra szóló hagymázás tervek mellett megkezdődött Líbiának az Olasz Királyságba való teljes integrálása. Ez azt jelentette, hogy megszüntették Líbia a három tartományra osztottságát, a két volt tengerparti tartomány part menti, nagyjából 100-200 km szélességű sávját az anyaországhoz, Nagy-Olaszországhoz csatolták. Ebben a sávban négy olaszországi megyét alakítottak ki, ezekben a líbiaiak olasz állampolgárságot kaptak. Líbia többi (nagyobb) sivatagi részét, benne a korábbi Fezzán tartományt és Kireneika nagyobb részét, katonai közigazgatás alatt az Olasz Birodalomhoz rendelték. A tervezett Olasz Birodalom megteremtéséhez még hátra volt Egyiptom és Szudán meghódítása (ez a jövő olasz világháborús célkitűzések egyike lett). A Nagy- Olaszországba került líbiaiak helyzete nem sokat változott azzal, hogy olasz állampolgárok lettek. Nagyrészüik talán tudomást se szerzett róla, vagy ha igen, nem értette, hogy mit is jelent ez. Mint ahogy az 1938-ban bevezetett „faji törvények” nyíltan rasszista megkülönböztetései sem hoztak újdonságot számukra. A líbiai zsidók számára magától értetődően annál inkább.³⁰

Forrás: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:ProgettoImperoitaliano.jpg>
[Nagy-Olaszország határait a térkép narancssárga színnel jelöli.]

²⁹ Segrè 1978. 122–123.

³⁰ A fasiszta rasszizmusról, a „faji törvényekről” részletesen lásd Preti, Luigi: *Impero fascista, africani ed ebrei*. Mursia, Velence, 1968.

A második világháború éve (1940–1943)

Líbia a második világháború első felében a tengelyhatalmak és az angol–amerikai szövetségesek észak-afrikai fronton vívott háborújának a felvonulási útvonalává és hadszínterévé változott. A frontot az olaszok nyitották meg: 1940. szeptember 13-án Líbia kormányzója, Graziani tábornok a Mussolini korábbi parancsa alapján átlépte a líbiai–egyiptomi határt, hozzákezdett Egyiptom inváziójához. Az első napokban sikerrel járt, majd megfelelő erők hiányában elakadt az előrenyomulás. December 9-én a britek ellentámadást indítottak, egy hét alatt visszazorították az olaszokat Líbiába, benyomultak Kireneikába, 1941. január 21-én elfoglalták Tobrukot, február 6-án Bengázit. Az olaszok súlyos embervesztéseket szenvedtek, a halottak, a sebesültek, fogságba esettek száma elérte a 140 000-t. Mussolini Hitler segítségére szorult: márciusban megérkeztek az első német egységek, majd Erwin Rommel is, az Afrika Hadtesttel. A háború irányítása ezzel az olaszoknál sokkal jobban felszerelt németek kezébe ment át. A német–olasz ellentámadás áprilisban kiszorította a briteket Líbiából, Mussolini már az alexandriai bevonulásra készülődött. (Miközben elvesztette a kelet-afrikai gyarmatokat, 1941. április 6-án az angolok bevonultak Addisz-Abebába.) Az észak-afrikai offenzíva Alexandria előtt 80 km-re elakadt (június 30.). Az észak-afrikai front döntő csatája El-Alameinnél a két tengelyhatalom erőinek vereségével végződött (1942. október 23.). A britek és az ausztrálok ellentámadása hamarosan kiszorította az olasz és német csapatokat Egyiptomból, visszavonulásuk Líbiában meneküléssé változott. A britek elfoglalták Tobrukot, majd Bengázit. November elején az angol–amerikai szövetségesek partra szálltak Marokkóban és Algériában: vagyis közrezárták nyugatról és keletről is a Líbiába szorult német–olasz erőket. 1943. január 23-án a szövetségesek elfoglalták Tripolit, Rommel parancsot a maradék mintegy 80 000 katona visszavonulására Tunéziába. Január végére ezt végre is hajtották, ezzel de facto véget is ért a Líbia fölötti olasz uralom. Az észak-afrikai olasz–német erők végül Tunéziában kapituláltak Harold R. Alexander tábornok előtt (1943. május 13.).³¹

A háború jelentős károkat okozott Líbiában. A tengerparti országutat szétlőtt, lerobbant harckocsik, ágyúk és különféle szállítójárművek roncsai szegélyezték, maga az út is tönkrement. Az olaszok által létrehozott infrastruktúra szinte teljesen megsemmisült, különösen Kireneikában. A városok a bombázások nyomán romhalmazzá változtak (Bengázi több mint ezer légitámadást élt át), nem működtek a vízvezetékrendszerek, megszűnt az áramszolgáltatás. Az olasz hadsereg visszavonulásával az állami hivatalnokok mellett sok olasz orvos, kereskedő, szakmunkás is otthagya Líbiát. A telepések nagy részét még 1942 november–decemberében evakuálták, házaik, birtokaik gazdátlanul maradtak. A földekre, a

³¹ Az észak-afrikai háborúról részletesen lásd Ceva, Lucio: *Africa settentrionale, 1940–1943, negli studi e nella letteratura*. Bonnacci, Róma, 1982.; Graziani, Rodolfo: *Africa settentrionale 1940–1941*. Danesi, Róma, 1948.; Battaglia, Roberto: *A második világháború*. Kossuth, Budapest, 1966. 179–245.; Ormos Mária: *Mussolini*. PolgART, Budapest, 2000. 2. köt. 469–523.

kutakhoz, a legelőkre fokozatosan visszatértek a líbiai nomád pásztorok a megfogyatkozott birka- és kecskecsordáikkal.³²

A világháború, mint a nagy sivatagi homokviharok ismét átrendezte Líbiát.

Mi lesz veled Líbia? (1943–1947)

Forrás:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Map_of_traditional_provinces_of_Libye-en.svg

Az olasz hadsereg észak-afrikai összeomlásával Kireneika és Tripolitánia brit megszállás alá került, a britek katonai igazgatást (British Military Administration) vezettek be az általuk elfoglalt két ország részben. Időközben Dél felől, a szomszédos afrikai francia gyarmatokról előrenyomuló francia hadsereg Líbia déli tartományát, Fezzánt megszállta meg, ahol a britekhez hasonlóan katonai közigazgatást létesített.³³ (A katonai közigazgatási zónák nagyjából egybeestek Líbia tradicionális hármas tagoltságával.) A városokban a zsidók és az olaszok ellen spontán módon kirobbant pogromokat és erőszakos tömegmegmozdulásokat az angolok elfojtották, viszonylag könnyen és gyorsan sikerült a közrendet biztosítaniuk. Líbia hosszabbtávú sorsa azonban bizonytalan maradt.

³² Wandevallé 2007, 46–47.

³³ Uo. 47–48.; Franciaország líbiai szerepéről részletesen lásd – Bessis, Juliette: *La Lybie contemporain. Histoire et Perspectives Méditerranéennes*. L'Harmattan, Párizs, 1986.

A britek a háború alatt „megígérték” ugyan a szenúszai rend fejének, Mohamed Idrisz al-Mahdi asz-Szenúszinak,³⁴ hogy a brit csapatok támogatásáért és a német–olasz megszállókkal szembeni küzdelemben való fegyveres részvételéért cserében az ország felszabadulása után valamiféle vezető szerepet kap, országa pedig függetlenséget – az „ígéretet” azonban nem teljesítették. Könnyen megtehették, hiszen amikor 1943 tavaszán az emírt megjelent Tripoliban a kozmopolita város lakossága ellenszenvvel fogadta őt is és az embereit is. Továbbá az emír „hadserege” csupán néhány „zászlóaljából” állt, korábban egyetlen ütközetben vettek részt csak Bengázinál. Idrisz harcosai lényegében csak támogató és rendőri feladatokat láttak el a britek mellett. Bizalmatlanok voltak a kireneikai emírrrel szemben a tripolitániai törzsek főnökei is.

London számára különben sem volt sürgős, hogy határozzon Líbia jövőjéről, hiszen birtokon belül voltak Líbiában. A franciák pedig szinte eleve nem is tehettek mást, mint hogy várakozzanak. Magának az anyaországnak a jövője is bizonytalan volt (Párizsban még a németek grasszáltak, majd csak egy év múlva szabadul föl a főváros, és még az Egyesült Államok nem ismerte el de Gaulle Szabad Franciaországát, stb.). Így Líbiában átmenetileg stabilizálódott a fennálló állapot: Kireneika és Tripolitánia brit, Fezzán francia katonai igazgatás alatt, a továbbiakról szóló döntés majd a világháború befejezése után.

Ami Olaszországot, a líbiai olaszokat és Rómának a líbiai rendezéshez való viszonyát illeti az olasz telepések közel fele a háború utáni években is Líbiában maradt. A római antifasiszta nemzeti egységkormányok (1944-től) pedig egyfelől alkudozás nélkül elfogadták a fasiszmus időszakában szerzett gyarmat (Etiópia) elvesztését, másfelől a fasiszmus előtti gyarmatok (Eritrea, Szomália és Líbia) sorsának alakításába azonban szerettek volna beleszólni. Ugyanakkor, magától értetődően sokkal fontosabb volt számunkra, hogy mi lesz Dél-Tirollal vagy Trieszttel, mint Szomáliával vagy Líbiával. Végül is a párizsi békeszerződéssel (1947. február 10.) kénytelenek voltak elfogadni valamennyi olasz gyarmat elvesztését.³⁵ Az olasz békeszerződés 1947. szeptember 27-én lépett hatályba, ezzel de jure véget ért a Líbia fölötti olasz fennhatóság.

Kitekintés

A négy szövetséges nagyhatalom (Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország és a Szovjetunió) a világháború alatt megállapodott, hogy a békeszerződésekkel kapcsolatos kérdéseket a külügyminiszterek részvételével felállított Külügyminiszterek Tanácsában rendezik. A tanácsban azonban – sok egyéb mellett – az olasz gyarmatok sorsáról sem sikerült megállapodniuk. 1946 júliusában úgy döntöttek, hogy az olasz

³⁴ Mohamed Idrisz al-Mahdi asz-Szenúszai (1889–1978) 1922 után Egyiptomban élt, emigrációban. Korábban, amikor az olaszok még Líbiában a „főnökökkel politizálás” taktikáját alkalmazták, Szenúszai ’emír’ címet kapott Rómától.

³⁵ Az olasz békeszerződés szövegét lásd – *Az olasz békeszerződés (1947. február 10.)* In *Grotius online*, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KEKNIM>; A békeszerződésről lásd még Lorenzini, Sara: *L’Italia e il trattato di pace del 1947*. Mulino, Bologna, 2007.

békeszerződés hatályba lépését követő első év végéig rendezik a kérdést, ha pedig addig sem tudnának megállapodni, akkor átengedik a döntést az ENSZ Közgyűlésének. 1947. október 20-án a négy hatalom külügyminiszter-helyettese vizsgáló bizottságot nevezett ki a volt olasz gyarmatok ügyében, amely 1948. július 27-ére elkészítette a jelentését. Mivel azonban a bizottságban nem alakult ki egységes álláspont (mindenekelőtt Eritrea sorsáról), a Külügyminiszterek Tanácsa nem dönthetett a jelentés alapján. A bizottság jelentése Líbiára vonatkozóan megállapította, hogy ott nincsenek meg igazán a független, szuverén állam megteremtéséhez szükséges belső feltételek. Ráadásul a maga külön érdekei alapján egyik nagyhatalom sem támogatta igazán az ország azonnali függetlenné válását.

Végül is a sokféle, eltérő, részben egymással szembenálló törekvés egyeztetéséből fogalmazódott meg a Líbia gyámság alá helyezésére vonatkozó kompromisszumos megoldási javaslat. Kérdéses volt azonban, hogy melyik ország kapja a gyámszerepet (trusteeship), vagyis megbízást, hogy elvezesse az országot a függetlenséghez. Miután a Külügyminiszterek Tanácsában nem tudnak egyezsége jutni a kérdést az ENSZ Közgyűlésé elé utalták (1948. szeptember 15.). Azonban ott sem sikerült megoldást találni: előbb elhalasztották a líbiai kérdés napirendre tűzését, majd a betervezett javaslat nem kapta meg a határozathoz szükséges kétharmados többséget (1949. május 13.).³⁶

Az ENSZ keretében való megoldás kudarcra után Nagy-Britannia egyoldalú lépést tett: 1949 júniusában megengedte, hogy az általa igazgatott Kireneikában Idrisz emír kormányt alakítva a kezébe vegye az ország rész belső ügyeinek intézését. Az emír rögtön követelte egész Líbia függetlenségét a saját hatalma alatt.³⁷ Mindezek után az ENSZ Közgyűlése 1949. november 21-én határozatot hozott (289. sz.), amely kimondta, hogy Líbiát legkésőbb 1952. január elsejéig független, szuverén állammá kell nyilvánítani, a három tartomány képviselőiből álló nemzetgyűlés által kidolgozandó alkotmánnyal. A határozat arról is rendelkezett, hogy az átalakulási folyamatot ENSZ-megbízott felügyeli.³⁸

A Líbia függetlenségének kinyilvánításához vezető folyamat a holland Adrian Pelta ENSZ-megbízott felügyelete mellett a tervek szerint haladt. 1950. november 25-én kinevezték az alkotmányozó nemzetgyűlés képviselőit (mind a három tartományból egyforma számban), majd a nemzetgyűlés elfogadta az alkotmányt és felajánlotta Líbia koronáját Idrisznak. 1951. április 1-jén megalakult az ideiglenes kormány, 1951. december 24-én megszűnt az ENSZ-gyámság Líbia fölött, az ország Líbiai Egyesült Királyság elnevezéssel függetlenné vált, I. Idrisz trónra lépésével.

³⁶ Duroselle, Jean-Baptiste: *Storia diplomatica dal 1919 ai nostri giorni*. (Az olasz kiadás szerkesztője Pietro Pastorelli.). CED, Milánó, 1998. 473–474.

³⁷ Uo. 474.

³⁸ 289 (IV). *Question of the disposal of the former Italian colonies* – Az ENSZ honlapja <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/08/IMG/NR005108.pdf?OpenElement>

Irodalom

- Antonioni, Maurizio: *Azione diretta e organizzazione operaia: sindacalismo rivoluzionario e anarchismo tra la fine dell'Ottocento e il fascismo*. Lacaia, Manduria–Róma, 1990.
- Are, Giuseppe: *La scoperta dell'imperialismo: il dibattito nella cultura italiana del primo Novecento*. Edizioni Lavoro, Róma, 1985.
- Az olasz békeszerződés (1947. február 10.) In *Grotius online*, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KEKNIM>
- Battaglia, Roberto: *A második világháború*. Kossuth, Budapest, 1966.
- Benke József: *Az arabok története*. Kossuth, Budapest, 1987.
- Bessis, Juliette: *La Lybie contemporain. Histoire et Perspectives Méditerranéennes*. L'Harmattan, Párizs, 1986.
- Biani, Vincenzo: *Ali sul deserto*. Bemporad, Firenze, 1934.
- Bosworth, Richard J.: *La politica estera dell'Italia giolittiana*. Riuniti, Róma, 1985.
- Brogan, Denis W.: *Storia della Francia moderna*. II. k. La Nuova Italia, Firenze, 1965.
- Ceva, Lucio: *Africa settentrionale, 1940–1943, negli studi e nella letteratura*. Bonacci, Róma, 1982.
- Colarizi, Simona: *Storia del novecento italiano. Cent'anni di entusiasmo, di paure, di speranza*. Rizzoli, Milánó, 2001.
- Declava, Enrico: *Da Adua a Sarajevo. La politica estera italiana e la Francia. 1896–1914*. Laterza, Bari, 1971.
- De Felice, Renzo: *Mussolini. Il rivoluzionario. 1883–1920*. Einaudi, Torino, 1963.
- Degli Innocenti, Maurizio: *Il socialismo italiano e la guerra di Libia*. Riuniti, Róma, 1976.
- Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada (1789–1939)*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994.
- Diószegi István, Harsányi Iván, Németh István (szerk.): *20. századi egyetemes történet. III. k. 1945–1995. Európán kívüli országok*. Korona, Budapest, 1997.
- Duroselle, Jean-Baptiste: *Storia diplomatica dal 1919 ai nostri giorni*. CED, Milánó, 1998.
- Evans-Pritchard, Edward E.: *Colonialismo e resistenza religiosa nell'Africa settentrionale. I Senussi di Cirenaica*. Edizioni del Prisma, Catania, 1979.
- Gaeta, Franco: *Nazionalismo italiano*. Esi, Nápoly, 1965.
- Ganapini, Luigi: *Il nazionalismo cattolico. I cattolici e la politica estera in Italia dal 1871 al 1914*. Laterza, Bari, 1970.
- Gioglia, Luigi – Grassi, Fabio: *Il colonialismo italiano da Adua all'impero*. Laterza, Róma–Bari, 1993.
- Graziani, Rodolfo: *Africa settentrionale 1940–1941*. Danesi, Róma, 1948.
- Graziani, Rodolfo: *Cirenaica pacificata*. Mondadori, Milánó, 1934.
- Graziani, Rodolfo: *Pace romana in Libia*. Mondadori, Milánó, 1937.
- Guida Breve d'Italia*. C.T.I., Róma, 1939.
- Jemnitz János: *A háború veszélye és a II. Internacionálé (1911–1914)*. Akadémiai, Budapest, 1966.
- J. Nagy László: *Az arab országok története a XIX–XX. században*. Eötvös, Budapest,

- 1997.
- Kende István (szerk.): *A fejlődő országok lexikona*. Akadémiai, Budapest, 1973.
- Kis Aladár: *Olaszország története 1748–1968*. Akadémiai, Budapest, 1975. 119.
- Labanca, Nicola: *Oltremare. Storia dell'espansione coloniale italiana*. Mulino, Bologna, 2002.
- Lorenzini, Sara: *L'Italia e il trattato di pace del 1947*. Mulino, Bologna, 2007.
- Malgeri, Francesco: *La guerra libica*. Edizioni di storia e letteratura, Róma, 1970.
- Mammarella, Giuseppe – Cacace, Paolo: *La politica estera dell'Italia. Dallo Stato unitario ai nostri giorni*. Laterza, Róma–Bari, 2010.
- Molinelli, Raffaele: *Per una storia del nazionalismo italiano*. Aralia, Urbino, 1966.
- Ormos Mária: *Mussolini*. PolgART, Budapest, 2000. 2. köt.
- Pavone, Claudio – D'Angiolini, Piero – Carocci, Guido (szerk.): *Dalle carte di Giovanni Giolitti, quarant'anni di politica italiana*, III. k. Feltrinelli, Milánó, 1962.
- Perfetti, Francesco: *Il movimento nazionalista in Italia (1903–1914)*, Bonacci, Roma, 1984.
- Preti, Luigi: *Impero fascista, africani ed ebrei*. Mursia, Velence, 1968.
- Rochat, Giorgio: *Il colonialismo italiano*. Loescher, Torino, 1973.
- Romano, Sergio: *Giuseppe Volpi. Industria e finanza fra Giolitti e Mussolini*. Marsilio, Venezia, 2011.
- Romano, Sergio: *La quarta sponda: la guerra di Libia 1911–1912*. TEA, Milánó, 2005.
- Rostoványi Zsolt: *Mit kell tudni az iszlámról?* Kossuth, Budapest, 1983.
- Salerno, Eric: *Genocidio in Libia. Le atrocità nascoste dell'avventura coloniale (1911–1931)*, SugarCo, Milánó, 1979.
- Salgó László, Balogh András: *A gyarmati rendszer története 1870–1955*. Kossuth, Budapest, 1980.
- Santarelli, Enzo – Rochat, Giorgio – Rainero, Romain – Goglia, Luigi: *Omar al-Mukhtar e la riconquista fascista della Libia*. Marzorati, Milánó, 1981.
- Segrè, Claudio G.: *Italo Balbo. Una vita fascista*. Mulino, Bologna, 2000.
- Serra, Enrico: *L'intesa mediterranea del 1902. Una fase risolutiva dei rapporti italo-inglesi*. Giuffré, Milánó, 1957.
- Vigezzi, Brunello: *L'Italia unita e le sfide della politica estera. Dal Risorgimento alla Repubblica*. Unicopli, Milánó, 1997.
- Wandewalle, Dirk: *Storia della Libia contemporanea*. Salerno, Róma, 2007.
- 289 (IV). *Question of the disposal of the former Italian colonies* – Az ENSZ honlapja <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/08/IMG/NR005108.pdf?OpenElement>